

Op verzoek van de directeur van dit museum, de heer Westers, en Mejuffrouw G.A.Bulder, nicht van de in dit jaar overleden kunstenaar Nico Bulder, mag ik deze herdenkinstentoonstelling van zijn werk voor U inleiden.

Allereerst zou ik U dan in gedachten willen meenemen naar zijn huis, dat typisch oud-veenkoloniale huis in Hoogezand, met de brede voordeur in het midden, de deur met het bekende sierwerk van gietijzer erin, omlijst door een classicistische deurpost; aan weerszijden van de deur twee ramen -- bovenop het blauwe pannendak de beide schoorstenen met de grote houten kappen; de twee geschoren linden in de voortuin met het ijzeren hekje aan de straat -- en achter 't huis de royale bloemen- en moestuin, met helemaal achterin als een troon, het priëel -- dat huis, dat was het bastion, waar de kunstenaar Nico Bulder zich telkens terugtrok na zijn dagtaak als tekenleraar, eerst aan het "Hommes-Instituut" te Hoogezand, later aan de Academie Minerva te Groningen.

Daar, in dat huis, ontstonden de wereldberoemde houtgravures. In die strakke, klassieke eenvoud en klaarheid als het huis zelf, schiep hij in het harde, stugge palmkopshout zijn expressieve zwart-wit wereld. Een wereld, die bepaald werd door zijn onbegrensde, veelzijdige kennis van zaken, gerealiseerd door te putten uit een geweldig arsenaal van technisch weten en kunnen. In de vertrouwde beslotenheid van dat huis, omringd door de toegewijde zorgen van zijn lieve huisgenoten, vond hij steeds weer de kracht het niveau van zijn werk hoog te houden. Grote reizen, om daarmee zijn horizon te verwijden, had hij niet nodig. Vond hij zichzelf soms tekortschieten in zijn voorstellingsvermogen, wanneer het dingen betrof, die hij nooit zelf had aanschouwd, dan was een ritje per fiets voldoende om in het Slochterbos inspiratie op te doen voor een dicht en donker tropisch oerwoud; dan was de oude, bemoste, kromgegroeide appelboom met de grillige wortels aan zijn voet in de achtertuin, meer dan genoeg om model te staan als Olijfboom langs de woestijnweg in het Bijbelverhaal van de Barmhartige Samaritaan.

Hij hield veel van het landschap in de eigen omgeving. Een excursie met leerlingen naar Parijs was aanleiding voor hem om de met welig fluitekruid begroeide boorden van het Winschoterdiep ten gunste hiervan te vergelijken met die van de Seine.

En verder had hij zijn boeken! Een schat van boeken, vol met reproducties van werken der grootste kunstenaars uit alle tijden, waarbij Lucas van Leyden, Leonardo da Vinci, Hercules Seghers, Rembrandt, Géricault en Delacroix wel tot zijn favorieten behoorden. Voor hem gold wel de tekst, die hij gebruikte op de prent van de Wereldbibliotheek 1938:

"Heil den lezer! Gij die leest --
Boven de aarde, boven wolken,
Naar de heem'len van den geest,
Voeren boeken mensch en volken".

Waartoe zou hij dan nog meer?

Het zou voor U zo lijken, dat Nico Bulder dus een man was, die probleemloos en zonder verwijlen zijn werk in alle rust en overtuiging tot stand bracht. Men kent hem als de onbetwist-knappe houtgraveur, de illustrator bij uitnemendheid, de ex-librisontwerper - één van de besten in ons land op dat gebied; als een man, die nooit fouten maakte in zijn werk, feilloos, rechttoe-rechtaan, ongenadig soms en ook wel eens hard - hard ook in zijn kritiek op zichzelf en anderen - als een eigenzinnige figuur, veeleisend en soms streng voor zijn leerlingen, veeleisend en streng in zijn werk en voor zichzelf.

En dat was ook zo.

Maar er is ook een andere Bulder - een mens die twijfelde en zocht, die zich afvroeg of hij het wel kon - die zich pijnigde met de vraag of hij nog wel meetelde in de vaart der moderne tijd, die zich versneed in een minuscule détail van een kop of een hand, en dan het houtblok, waaraan hij wekenlang had gewerkt, in wanhoop vernietigde en dan weer opnieuw begon, van voren af aan. Pas wanneer het werkstuk dan in uiterste vormverantwoording voltooid was, zijn huisgenoten als spiegel der openbare mening hadden gefungeerd en enkele ingewijde kunstenaarsvrienden het hunne ervan hadden gezegd, dan pas kon de prent zijn reis over de wereld beginnen in de hoedanigheid van ex libris, illustratie, gelegenheidsgrafiek of rijmprent.

En zo schonk hij de wereld een stroom van grafisch werk.

Maar sommige dingen maakte hij voor zichzelf, die bleven zijn geheim. Dat deed hij voor zichzelf, daar had de grote wereld geen weet van - de wereld, die telkens een beroep op hem deed en die hij nooit kon weigeren, omdat hij dienstbaar wilde zijn in de maatschappij en hij zich niet te hoog voelde om ook zeer kleine opdrachten van minder dan plaatselijke betekenis zo goed mogelijk uit te voeren.

Hij was immers geen Schilder, geen Vrij Kunstenaar

En zo ontstonden naast al die gebonden opdrachten deze nooit eerder tentoongestelde olieverven. Hier is een andere Bulder, die met een bijna zegenende hand en nauwelijks het doek aanrakend, zijn zuinige hoeveelheid verf aan het linnen toevertrouwde.

Dan durft hij ook iets niet "af" te maken. Dan laat hij ons de vrijheid om zelf het "ontbrekende" aan te vullen met onze eigen fantasie. Zelf beschouwde hij die schilderijen meer als een verkenning, als studies, die slechts dienden als aanloop voor doorwerktere doeken, of gewoon als een plezierige ontspanning voor zichzelf.

En zo ontstonden de schilderijen van de heerlijke oude tuin, de kunstmestzaaiër, de vier voorstudies van de ruiters der Apocalyps. Zo'n studie werd in één adem geschilderd in enkele uren tijds. Maar dit waren werken, die hij soms aan slechts enkele ingewijden liet zien, die wij voor een deel weer terug hebben gevonden in kasten en op zolder, toen het werk voor deze expositie uitgezocht moest worden. En dan zal dit een verrassing voor velen blijken te zijn. Een kop, een hand wordt in één rake veeg aangeduid. Fijnzinnig van atmosfeer is een ruiter in de regen, een wolkenlucht, een golvenstudie. Lang werkte hij evenwel aan schilderijen als de grote Apocalyps of de Worsteling van Jacob met de Engel, dat wonderlijke schilderij met dat allereerste blauwige grauwen van de heel vroege morgen. Hier werd zorgvuldig en met de zelfde taaie volharding als bij de houtgravures, doorgeploeterd in heel fijne toetsjes en dunne laagjes verf over elkaar.

Voor al het laatstgenoemde schilderij is opgebouwd uit uiterst dun geglaceerde laagjes verf en daardoor ontstaat die eigenaardige, immateriële transparantie, die wij bij zovele Oude Meesters aantreffen, of bij schilders als Willink, Pijke Koch, Raoul Hijncs en Salvador Dali.

Lichamelijk heeft hij veel geleden in de laatste 15 jaren van zijn leven. Steeds bracht een telkens terugkerende slopende kwaal deze sterke man aan het eind van zijn krachten. Voortdurend heeft hij tussentijds de lessen aan de Academie moeten loslaten, soms voor meer dan een jaar achtereen. De beide inwonende zusters Pien en Catrien, die hem in de laatste jaren van zijn leven ontvielen, waren voor hem in die omstandigheden een des te groter verlies in de vertrouwde nooit veranderende beslotenheid van het huis, waarin niet Sien met haar nimmer aflatende alles-opofferende toewijding tot het einde hem met haar zorgen bleef omringen.

Toe hij, nu ongeveer 15 jaar geleden in het ziekenhuis lag, zag hij tijdens zijn gedwongen niets-doen de mooiste schilderijen reeds in gedachten ontstaan. Hij zei toen: "Ik wil proberen iets heel kostbaars te maken - misschien zoiets als een groot drieluik met het laatste oordeel". Nadien ontstond de prachtige grote visioinaire Apocalyps van 1955, met het witte, rode, zwarte en vale paard.

Het paard was voor hem als symbool voor wat hij zich als het ideaal voorstelde om zelf te bezitten aan eigenschappen: kracht, moed, adel, zelfbewustheid. Hij ging ook niet voor moeilijkheden uit de weg. Wat voor vele kunstenaars onoverkomelijke hindernissen zijn in het exacte uitbeelden van mens of dier, was voor hem juist een uitdaging, die hem aantrok. Moeilijkheden van anatomische aard en ingewikkeldheid van vorm en compositie waren voor hem disciplinaire vanzelfsprekendheden. Hij hield van felle, sterke verhalen en wanneer hij deze illustreerde, koos hij veelal de scènes, waarin geladenheid en actie het hevigst waren. Door zijn enorme kennis van zaken was hij in staat, uit het geheugen zijn dieren en mensen te tekenen en te schilderen in allerlei standen en acties. Voor zijn gravures werkte hij nooit naar de natuur. Zo lijkt het b.v. ongelofelijk, dat de grote gravure van de St. Hubertus, met de meesterlijke hondenmeute op de voorgrond, zonder voorafgaande natuurstudies is ontstaan.

Hij stelde de rede en logica als voorwaarden tot het scheppen van zijn werken. Toch geloofde hij met zijn diep religieus besef in het Wonder, maar zo, dat hij het kon begrijpen en realiseren in een herkenbare vorm en met de algemeen aanvaarde symboliek. Bach, zijn grote leermeester van Minerva, die graag zijn leerlingen uit hun tent trachtte te lokken, zei eens tegen hem: "Jij schildert engelen met vleugels -- heb jij wel eens een engel met vleugels gezien?" Waarop het laconieke antwoord van de leerling volgde: "Hebt U dan wel eens een engel zonder vleugels gezien?"

Deze rationele nuchterheid zal hem in de jaren van zijn werkzaamheid als scheepsbouwkundig tekenaar aan de scheepswerf Gideon van pas zijn gekomen. Dit beroep oefende hij uit tot zijn 26e jaar. Zijn hele leven speelde zich af binnen de sfeer van Hoogezand en Groningen: tot zijn 29e jaar leerling aan de Academie Minerva onder Bach, De Vries Lam, Kort en De Wit; na zijn Middelbaar Akte Tekenen, leraar aan het Hommes-Instituut; van 1944 af leraar aan de Academie Minerva en nauwelijks 65 jaar geworden, brak het leven af,

waarvoor hij nog zoveel plannen in voorbereiding had: een serie van 12 bijbelse episoden was nog niet voor de helft voltooid; zijn laatste tekening -Daniël in de Leeuwenkuil- waar de mogelijkheid voor een gravure in zat, lag nog op zijn tekentafel toen hij stierf en onder de loupe lag het grote, bijna afgewerkte houtblok met de voorstelling van de Barmhartige Samaritaan. U kunt ze in de vitrines zien. En dan waren er nog eindeloos veel schetsen, die op uitvoering wachtten.

Dit uiterlijk eenvoudige, maar innerlijk zo rijke leven moest hier afbreken, ondanks de nog zoveel beloften voor de toekomst -- de tijd, waarnaar hij zozeer had verlangd in zijn gebondenheid van het leraarschap, om zich dan geheel te kunnen wijden aan zijn kunst. Het heeft niet mogen zijn.

Nog veel schoons is ons daardoor onthouden, maar er is ons zoveel nagelaten uit dit zo uitermate arbeidzame en welbestede leven, dat wij dankbaar mogen zijn een deel hiervan aan U te kunnen laten zien.

Dank tenslotte aan de directeur van dit museum, die mede het werk heeft uitgezocht en alles met zoveel zorg heeft georganiseerd en ingericht. Het zal voor hem een voldoening zijn te weten, dat hij hierdoor een nieuw licht helpt laten schijnen op de kunstenaar Nico Bulder, waarvoor velen hun inzicht ten aanzien hiervan kunnen herzien. Voor velen zal deze tentoonstelling een hernieuwde kennismaking zijn met de hen bekende prenten.

Voor bijna iedereen zullen de schilderijen de verrassing hebben van het niet-eerder-geziene.

Deze tentoonstelling is het waard, om zeer aandachtig bekeken te worden, zodat het intieme karakter van het geëxposeerde tot haar recht komt en wij hopen dat U, in het lawaai van zoveel hedendaagse oppervlakkigheid, dit werk als een verademing en als een rustgevende verkwikking moogt ondergaan.

Hiermede zou ik dan moeten besluiten en de tentoonstelling voor geopend verklaren, maar tenslotte heb ik nog een bijzondere mededeling voor het Gronings Museum: de familie gelooft in de geest van de kunstenaar te handelen, door de bijna complete verzameling originele handdrukken van ± 150 Ex Libris bij deze gelegenheid aan het museum te schenken, en daarmee is dit museum het enige in het land, wat op een dergelijk bezit aan ex libris van Nico Bulder kan bogen.